

Szpilczyński, Stanisław

"Źródła i dokumenty do historii medycyny", zeszyty 3-7, 1956/7 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 3/1, 170-172

1958

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Oddzielnym zagadnieniem jest stosunek jej do kierunków naukowych i metodologii renesansowej. W tym dopiero świetle da się ocenić, o ile treść dzieła Oczki czy Jonstona łączy w sobie elementy tradycyjne (nawiązujące do założeń jeszcze Szkoły scholastycznej), a o ile wybiega naprzód, ku sformułowanym nowożytnym. Ocena taka możliwa jest po nawiązaniu do teoretycznych podstaw tkwiących u źródeł medycyny renesansowej w ogólności. Tymczasem została przysłonięta chęcią podania czytelnikowi szczegółów wynikających z samej analizy tekstów.

St. Szpilczyński

Ośrodek Dokumentacji Głównej Biblioteki Lekarskiej „Źródła i dokumenty do historii medycyny“. Zeszyty 3-7. R. 1956/7, PWN.

Niedawno* zwracałem uwagę na fakt ukazania się dwóch pierwszych zeszytów „Źródeł i Dokumentów do historii medycyny“ wydanych przez Ośrodek Dokumentacji Głównej Biblioteki Lekarskiej. Obecnie można z zadowoleniem podkreślić, że liczba ich wzrosła aż do siedmiu.

W zeszycie trzecim, (opracowanym przez dr Jadwigę Jankowską) pod tytułem *Źródła do dziejów medycyny w Polsce w aktach Komisji Policji Obojga Narodów i Komisji Policji Koronnej (1791—1794)*, Warszawa 1955, s. 146, poz. 528, znajdujemy sporo wiadomości archiwalnych (AGAD) dotyczących przede wszystkim dziejów polskiego szpitalnictwa (zwłaszcza warszawskiego), stanu sanitarnego kraju, aprowizacji, opieki nad ubogimi, służby lekarskiej, aptekarskiej itd.

Działalność powołanej przez Sejm czteroletni Komisji Policji przywrócił Sejm grodzieński (1793); wtedy to dodatkowo powołano do życia Komisję Policji dla Korony i dla Litwy. Część archiwum tych Komisji uległa w czasie powstania warszawskiego zniszczeniu; stąd wyciągi z nich nie obejmują całości, jaka istniała pierwotnie; na 143 pozycje archiwalne stanu przedwojennego z 1939 r. uległo zniszczeniu 74. Szczegóły dotyczące zarówno strat, jak i treści trzeciego zeszytu źródeł omówione są we wstępie.

Zeszyt czwarty (przygotowany przez mgr Marię Nowacką) pod tytułem *Sprawy Lekarskie w aktach Komisji Rządzącej (1807)*, Warszawa 1956, s. 196, poz. 681, zawiera dokumenty zaznamiające z organizacją szpitalnictwa, zwłaszcza zaś lazaretów wojskowych, służby zdrowia, zaopatrzenia itp. Komisja Rządząca powołana została do życia uniwersałem napoleońskim (15.I.1807) na zasadach centralizacji władzy. Wydawała zaś decyzje obowiązujące w kraju podzielonym na sześć departamentów. Dotyczyły one między innymi wojskowej służby zdrowia, łącząc sprawy organizacyjne z ich strategicznym położeniem w związku z ustawicznymi przegrupowaniami francuskiej armii, przebywającej na terenie Polski. Problem zaopatrzenia armii i lazaretów dokonywany drogą kontrybucji w naturze (np. z „dymów“ chłopskich, dworskich, dzierżawców dóbr narodowych, w miastach przez rekwirowanie ze sklepów przedmiotów, zmuszanie do świadczeń), powodował falę protestów, których odbiciem są również dokumenty w aktach Komisji.

* W numerze trzecim „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki“, rocznik 1956, s. 586/7.

Zródłowe wiadomości w czwartym zeszyście uwzględniają zarówno uchwały i rezolucje Komisji Rządzącej, codzienne protokoły posiedzeń Komisji, inwentarz spraw załatwionych przez Komisję, księgi kancelaryjne, akta Dyrektoriatu Generalnego w Dreźnie, akta dyrektora Policji i szereg jeszcze innych; w ten sposób łącznie z opublikowanymi dotychczas źródłami przez M. Handelsmana, Mł Rostworowskiego i H. Konica istnieje już wyczerpujący właściwie materiał do studiów nad szpitalnictwem wojskowym okresu działalności Komisji Rządzącej.

Zeszyt piąty (opracowany przez dr Wandę Maciejewską i mgr Barbarę Sobolową) zatytułowany jest *Źródła do dziejów medycyny w Polsce w aktach Rady Nieustającej (1775—1788)*, Warszawa 1956, s. 146, poz. 770.

Ta pierwsza w dziejach Rzeczypospolitej administracja Naczelnej Rady Nieustającej — *Consilium permanentis* — powołana została do życia na Sejmie warszawskim (11.IV.1775). Przetrwała ona (z przerwą) niemal 14 lat. Składała się z trzech stanów: króla, senatu i stanu rycerskiego; podzielona zaś została na pięć departamentów, z których drugi — Policji — czyli dobrego porządku wiązał najwięcej spraw zdrowia publicznego. Niestety komplet zarówno akt tego departamentu, jak i plenum Rady Nieustającej został częściowo rozproszony, a częściowo uległ zniszczeniu w czasie działań ostatniej wojny. Z pozostałości obejmującej protokoły potoczne, protokoły ekspedycji publicznych i aneksy oraz luźne papiery, w zeszyście zebrano okazały materiał zaznamiający przede wszystkim z organizacją zwalczania i zapobiegania epidemiom i w ogóle chorobom zakaźnym.

Drugi rodzaj spraw — najobficiej reprezentowany w zebranych aktach — dotyczy stanu sanitarnego, a przede wszystkim zarządzeń np. budowy studni, wprowadzania kwarantanny itp. Wiele cennych szczegółów dotyczy działalności lekarzy, studentów krakowskiej Szkoły Głównej i opieki nad nimi. Na podstawie licznych świadectw lekarskich warto by pokusić się o scharakteryzowanie występujących wówczas rodzajów chorób itp. Co prawda poszczególne pozycje Zeszytu nie zawierają świadectwa *in extenso*, łatwo jednakże do nich dotrzeć na podstawie adnotacji. Wiadomości o organizacji wojskowej służby zdrowia, o nauczaniu do stopnia felczerskiego itp. uzupełniają ten bardzo cenny rejestr źródeł do dziejów medycyny ostatniego ćwierćwiecza w 18 stuleciu.

Zeszyt szósty (opracowany przez dr Jadwigę Jankowską) *Źródła do dziejów medycyny polskiej w aktach drugiej połowy XVIII w. dotyczących się Warszawy* (Akta Urzędu Marszałka Wielkiego Koronnego, Komisji i Deputacji Brukowej m. Warszawy, Departamentu Policji Warszawskiej i władz miejskich Warszawy), Warszawa 1956, s. 121, poz. 442, daje przede wszystkim przegląd ekonomicznego archiwum marszałkowskiego, następnie akt sądowych, memoriałów, rezolucji itp. Jak i w materiale zawartym w poprzednich zeszytach i tu także wojna poczyniła wiele strat. Najwięcej pozycji dotyczy zarządzeń sanitarnych i higienicznych, jak np. zakładanie studni, rynsztoków, cmentarzy, rzeźni, zapobieganie chorobom zakaźnym itd.

Najszuplejszy z dotychczasowych, zeszyt siódmy, (przygotowany przez Barbarę Sobolową) nosi tytuł *Sprawy Lekarskie w aktach Straży Praw (1791—1792) i Rady Nieustającej z okresu od 29.IV.1793 do 16.IV.1794 roku*, War-

szawa 1956, s. 72, poz. 33. Zeszyt ten do pewnego stopnia łączy się merytorycznie z Zeszycem piątym.

Straż Praw, dodana do dozoru całości i egzekucji praw królowi, a ustanowiona 19.VI.1791 r. miała władzę wykonawczą; podzielona była na Komisję, z których druga — Policji — miała najwybitniejszy wpływ na sprawy zdrowia społecznego.

Z niewielkiego stosunkowo materiału obejmującego 15 woluminów (przeważnie z kancelarii Straży Praw) pozostały niektóre fragmenty, ważne specjalnie dla dziejów szpitali, ich urzędzeń, administracji; dają one ponadto pojęcie o funduszach szpitalnych, liczbie chorych itp. W szeregu dokumentów znajdują się szczegóły dotyczące szkolenia medycznego w Krakowie; listy nazwisk pozwalają na uzupełnienia słownika biograficznego lekarzy; pojedyncze pozycje wskazują na drogi walki z zarazami i zapobieganie im.

Na marginesie tego ogólnego tylko przeglądu treści 3—7 zeszytów „Źródeł do dziejów medycyny w Polsce”, trzeba stwierdzić, że zawierają one szeroki zakres dokumentów archiwalnych. Dają więc podstawy do opracowania najróżnorodniejszej problematyki historyczno-medycznej: szpitalnictwa, epidemiologii, szkolnictwa zawodowego, biografii, a zwłaszcza medycyny wojskowej. Ponadto zaś znajdują się materiały dotyczące dziedzin stanowiących pogranicze medycyny i historii prawa (i to nie tylko sanitarnego), medycyny i opieki społecznej, administracji państwowej, ekonomii itp.

Rozeznanie w całym materiale ułatwiają indeksy (nazwisk, miejscowości itd.). Nie od rzeczy też będzie dodać, że opracowanie tych źródeł prowadzone jest przez humanistów z dużym zrozumieniem dla ogólnego tła, na którym uwidaczniają się warunki rozwoju myśli lekarskiej. Jeszcze to jeden argument na rzecz konieczności współpracy między humanistami a historykami medycyny.

St. Szpilczyński

Andreas Miller, *Struktur und soziale Funktion der Universität Basel*. Verlag P. G. Keller, Winterthur 1955, s. 102.

Dysertacja doktorska Andrzeja Millera przedstawiona w roku 1948 Uniwersytetowi w Bazylei (autor urodził się w Warszawie i tu m. in. studiował) stawia sobie za cel zbadanie pozycji, jaką odgrywa w społeczeństwie uniwersytet w ogóle, w szczególności zaś jakie jest znaczenie uniwersytetu bazylejskiego dla społeczeństwa Szwajcarii.

Praca zawiera trzy części: w pierwszej autor omawia zadania, jakie współczesna społeczność stawia przed uniwersytetem, druga zajmuje się strukturą uniwersytetu bazylejskiego, trzecia zaś stanowi próbę odpowiedzi na pytanie: w jakiej mierze uczelnia ta czyni zadość postulatowi wysuwanemu przez społeczeństwo.

Ujęta z punktu widzenia socjologiczno-porównawczego rozprawa zawiera wiele materiału mogącego zainteresować historyków nauki. Jest tak tymbarziej, że obowiązująca dziś w Szwajcarii ustawa o uniwersytetach zaznacza na samym wstępie, że „Celem uniwersytetu jest — z jednej strony — kształcenie zawodowe na najwyższym poziomie naukowym, z drugiej zaś rozwój samej nauki i troska o jej rozpowszechnianie wśród szerokich kręgów społeczeństwa”.